

Kommunikative forhandlinger af køn

- En interaktionsanalyse af unge studerendes diskussion af kønsbegrebet

Roskilde Universitet

Vejleder: Jonas Agerbæk Jeppesen

Semesterprojekt Kommunikation

Modul 1, efterår 2015

Gruppe: V1425028741

Anslag: 72.896

Skrevet af:

Laura Myhre

Maria Bülow Bach

Line Horup Sørensen

Lisbeth Hoelgaard Blom Petersen

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. INDLEDNING	3
1.1 KØNSBEGREBETS KOMPLEKSITET	3
1.2 PROBLEMFELT	4
1.3 PROBLEMFORMULERING	5
1.4 UDDYBNING AF PROBLEMFORMULERING	5
1.5 AFGRÆNSNING	5
2. TEORI	6
2.1 ANVENDTE BEGREBER	6
2.1.1 Nina Lykke: Biologisk determinisme og kulturessentialisme	6
2.1.2 Judith Butler og socialkonstruktivismen	7
2.2 OPSUMMERING AF BEGREBER	10
2.3 ANVENDT TEORI	10
2.3.1 Erving Goffman	10
3. METODE	11
3.1 VALG AF TEORI	11
3.2 METODEVALG	12
3.3 FOKUSGRUPPEINTERVIEW	12
3.4 INTERVIEWDELTAGERE	13
3.6 INDDRAGELSE AF DOKUMENTAREN <i>THE NO IDENTITY PROJECT</i>	16
3.7 TRANSSKRIBERING	16
3.8 ANALYSEMETODE	16
3.9 INTERAKTIONSANALYSE	17
3.10 ANALYSESTRATEGI	17
4. ANALYSE	19
4.1 KØN OG ROLLEFORDELING	19
4.2 TILTRÆKNING MELLEM HETEROSEKSUELLE: DRIFTSSTYRET ELLER NORMBASERET?	20
4.4 <i>THE NO IDENTITY PROJECT</i> : IBENS KØNS- OG IDENTITETSOPFATTELSE	24
4.5 HETERONORMATIVITET OG DETS BEGRÆNSNINGER	28
4.6 Delkonklusion	30
5. DISKUSSION	31
6. KONKLUSION	34
7. LITTERATURLISTE	36

1. Indledning

Vi har lavet dokumentaren *The No Identity Project* (youtube.com) der omhandler en transseksuel pige. Vi har oplevet, at filmen har været genstand for forundring og diskussion hos de mennesker, vi har præsenteret den for. På den baggrund fik vi idéen til at beskæftige os med køn og seksualitet, og undersøge, hvordan betydningerne af køn bliver til og hvilke diskursive ressourcer der får indvirkning herpå.

Filmen indskrives sig i en aktuel kønsdebat, hvor eksempelvis transseksuelle fortsat befinder sig i en gråzone, idet de endnu ikke er frit stillet i deres valg af identitet, og skal erklæres egnet for at få en kønsskifteoperation (information.dk). Kønsdebatten er et minefelt, og den politiske korrekthed er i højsæde, når emnet køn berøres. For nylig fik DR2 hård modvind af Politiken, da de forsøgte at blande sig i kønsdebatten med programmet *Hvad skal vi med mænd? Hvad skal vi med kvinder?* Her kritiserede tre medvirkende kønsdebattører efterfølgende, i en artikel i Politiken, programmet for at reproducere forældet viden om køn og reducere debatten til kun at handle om heteroseksuelle:

“(...) programmets grundpræmis var en heteronormativ forståelsesramme, hvor kønsdebatten først og fremmest angår relationerne mellem (stereotype) heteroseksuelle mænd og kvinder og dermed kun i begrænset omfang relationerne mellem mennesker, der falder uden for denne gruppe” (politiken.dk).

Med forældet viden menes en traditionel kønsopfattelse, hvor minoriteter der falder udenfor de gængse kønskasser ikke tages med i betragtning.

1.1 Kønsbegrebets kompleksitet

Mange spørgsmål melder sig, når snakken falder på køn - skal køn forstås som noget i os, uden for os eller imellem os? Inden for kønsforskningen skelnes der ofte mellem det biologiske og det sociale køn, som på engelsk benævnes henholdsvis *sex* og *gender*. Hvor *sex* defineres ud fra anatomi, kromosomer og hormoner, henviser *gender* til social adfærd og kønsnormer (Lykke 2008:31). Lidt forsimplet kan man hævde, at der er to overordnede forståelser af køn: Den konservativ-essentialistiske forståelse, som anser køn som statisk og uforanderlig, betinget af enten biologiske eller kulturelle faktorer, samt den socialkonstruktivistiske forståelse, der har en langt mere diffus og kompleks tilgang til køn (op.cit. 15). Køn er ud fra den opfattelse en mangefacetteret størrelse, og

der henvises til samfundsmæssige strukturer og sproglige diskurser som vigtige elementer for forståelsen af kønnets betydning. Hvor essentialismen, grundet dens insisteren på at forklare kategorier som mand/kvinde eller sort/hvid ud fra biologiske og/eller essentialistiske kulturopfattelser, repræsenterer status quo i samfundet, er socialkonstruktivismen helt anderledes: med dens vægt på de samfundsmæssige omstændigheder lægger den op til, at forandring af de gældende forhold er en mulighed. Når man er af den opfattelse, at køn er et begreb, samfundet har konstrueret, vil det nemlig også være muligt at dekonstruere og redefinere selvsamme. Socialkonstruktivismen indeholder principper, som feminismen kan siges at knytte sig til. Begrebet feminisme dækker over et hav af teoretiske retninger, og det kan være vanskeligt at holde hoved og hale i, hvad begrebet egentligt hævder at repræsentere. Handler feminisme om regulær kønskamp de to køn imellem, handler det om at fremelske og promovere de såkaldte "kvindelige egenskaber" eller handler det ret beset om at bevæge sig mod et samfund, hvor køn ikke længere spiller en central rolle for samfundsstrukturen? Uanset hvad er feminismen en størrelse, der er svær at komme udenom, når man taler om køn.

Til trods for, at feminisme og ligestilling fylder en hel del i den offentlige debat, er den gængse kønsopfattelse ofte præget af heteronormative forestillinger om en binær relation, hvor manden og kvinden udgør to stabile og skarpt adskilte kategorier. Der sættes her lighedstegn mellem *sex* og *gender*, og mænd bliver således forbundet med maskulinitet og kvinder med femininitet. Denne stereotype forestilling forårsager et generaliserende billede af køn og medfører samtidig en stigmatisering af blandt andet homoseksuelle, transseksuelle og andre seksuelle- og kønsminoriteter, der opfatter sig selv anderledes, end de stereotype kønskasser foreskriver.

1.2 Problemfelt

Men hvordan defineres køn, hvis det ikke er en fast størrelse? Forståelsen samt betydningsdannelsen af køn er en kompliceret proces - særligt når kønsforståelse gradbøjes efter personligt velbefindende og argumenterne derfor er mange. Kan køn i det hele taget kategoriseres, og hvordan lægger mennesker betydning i begrebet? Disse spørgsmål er vores incitament for at beskæftige os med kompleksiteten i kønsbegrebet. Vi ønsker derfor at undersøge forhandlingen af køn nærmere ved at se på, hvad der sker blandt en gruppe af mennesker, når emnet køn diskuteres. Vi bygger således vores undersøgelse på baggrund af to fokusgrupper med fire universitetsstuderende i hver. Dette har ledt os til nedenstående problemformulering.

1.3 Problemformulering

Vi vil undersøge betydningsdannelser og forhandlingsprocesser af køn blandt vores fokusgruppedeltagere, og hvordan de trækker på forskellige diskursive ressourcer i diskussionen af køn.

1.4 Uddybning af problemformulering

Vi vil ved hjælp af fokusgruppeinterviews forsøge at producere empiri, der kan fortælle os noget om de forhandlingsprocesser, som betydningen af køn dannes gennem. Vi vil analysere os frem til, hvordan deltagerne forstår, konstruerer og forhandler betydningen af køn. Ydermere vil vi undersøge, hvordan deltagerne benytter sig af forskellige diskursive ressourcer som et redskab til at argumentere i diskussionen.

1.5 Afgrænsning

Vi har valgt ikke at have filmen i fokus, idet vi ønsker at undersøge selve tilblivelsen af betydningen af emnet køn. Derfor har vi afgrænset os fra at foretage en receptionsanalyse og koncentrerer os i stedet om den betydningsdannende proces, der går forud for de værdier og betydninger emnet køn bliver tillagt. Filmen bliver i den henseende udelukkende brugt i det omfang, at den fungerer som en ressource, eller katalysator, i diskussionen af køn, og filmen undersøges derfor ikke nærmere i forhold til, hvad den kan, og hvilken egentlig påvirkning den har på publikum.

2. Teori

I nedenstående afsnit vil vi præsentere vores valgte teori. Vi har valgt at inddele teorien i to dele, hvor første del indeholder teori til begrebsanalyse i form af Nina Lykkes *Kønsforskning - en guide til feministisk teori, metodologi og skrift* samt Judith Butlers *Kønsballade*. Den anden del indeholder en mere praktisk anvendelig teori repræsenteret af Erving Goffmans *Interaction Ritual - Essays on Face-to-Face Behaviour*. Vi ønsker at foretage en kvalitativ dataanalyse ved at sammenholde vores empiri ud fra et teoretisk sammenligningsgrundlag. Med det formål udvælger vi udelukkende teoretiske begreber, der gør det muligt for os, i den empiriske analyse, at begrebsliggøre de ressourcer deltagerne trækker på.

2.1 Anvendte begreber

2.1.1 Nina Lykke: Biologisk determinisme og kulturessentialisme

Nina Lykke forklarer begreberne *kulturessentialisme* og *biologisk determinisme* (Lykke 2008:29-35). Begge tilgange er konservative i deres forståelse af køn, om end udgangspunktet er forskelligt. Ved kønskonservatisme forstås, at køn opfattes som en statisk størrelse, der udgør en fast del af den menneskelige identitet. Køn opfattes altså ikke som nogen særlig foranderlig eller kompleks størrelse og kan forklares ud fra enten biologiske eller kulturelle faktorer.

Biologisk determinisme

Biologisk deterministiske argumenter er blandt andet blevet brugt til at legitimere social ulighed og undertrykkelse og har siden 1700- og 1800-tallet været brugt som et magtfuldt politisk redskab (Lykke 2008:29). Ikke blot mellem kvinder og mænd, men også mellem eksempelvis racer, etniske grupper og 'anderledes' seksualitetsformer (Ibid). Årsagen til, at de biologiske deterministiske argumenter vandt så stor magt og autoritet, skyldes at disse argumenter blev præsenteret som naturvidenskabeligt institutionaliserede og underbyggede (Ibid). På såkaldt videnskabelig grund kunne man henvise til en "uforanderlig natur" i mennesket, som så kunne fungere som en legitimering for opretholdelsen af en given samfundsstruktur (Lykke, 2008:30).

Kulturessentialisme

Ifølge Lykke opererer kulturessentialismen efter samme princip, men her er det blot den såkaldte kulturelle oprindelse, der bliver brugt til at begrunde social, kulturel og psykologisk identitet med

(Lykke 2008:30). Kulturessentialisme opfatter dermed også identitet som noget uforanderligt og universelt, og er ligeledes blevet brugt som politisk redskab til at legitimere eksempelvis samfundsmæssige hegemonier, social ulighed og undertrykkelse (Ibid). Hos kulturessentialismen antager man altså, at man gennem sit tilhørsforhold til en bestemt kulturel gruppe, kan siges at besidde en fast identitet og adfærd, som gør sig gældende for samtlige medlemmer af en given kultur. Fælles for biologisk deterministisk og kulturessentialistisk kønstænkning er altså koblingen mellem biologisk køn (sex) til socialt og kulturelt køn (gender). Mere specifikt kan man sige, at biologisk tilhørsforhold til et bestemt køn medfører en bestemt sociokulturel kønsidentitet og dermed en bestemt placering i samfundets kønsmagsordning (Lykke 2008:31).

2.1.2 Judith Butler og socialkonstruktivismen

Vi tager i projektet udgangspunkt i et sociokulturelt og socialkonstruktivistisk perspektiv, og knytter os her til Judith Butlers queer-teoretiske kønstænkning. I sin post-strukturalistiske tilgang til køn og seksualitet sætter hun spørgsmålstegn ved det naturliggjorte lighedstegn mellem mand og maskulinitet samt kvinde og femininitet, og tager hermed afstand til de konservative kønspositioner. Derimod mener hun, at både biologisk køn og seksualitet samt socialt køn er diskursivt konstrueret. Butler forsøger dermed at dekonstruere det, der er blevet naturaliseret.

Socialt køn

Butler repræsenterer i sit teoretiske værk *Kønsballade*, den socialkonstruktivistiske opfattelse af køn som et socialt og kulturelt defineret køn. Køn er så at sige etableret gennem samfundsmæssige diskurser og reproduceres i sociale sammenhænge via *performativitet*, altså som en handling (Butler 2010:227). Køn bliver en effekt af gentagne talehandlinger, som indlejres i kroppen, og får køn til at tage sig ud som noget naturgivent (Lykke 2008:63). Køn er ifølge Butler ikke noget man har, det er noget man gør (Lykke 2008:127). Kønsliggørelsen af den fysiske og biologiske krop er så at sige kulturelt og socialt konstrueret.

Butler argumenterer for, at den generelle kønsdiskurs i samfundet er opstået på baggrund af sprog og politik. Måden det mandlige og det kvindelige køn konstitueres i kategorier fastsættes på forhånd i hegemoniske kategorier, hvorpå individerne tilpasser sig de gængse kriterier, som kategorierne indeholder (Butler 2010:38). Dette har ifølge Butler den konsekvens, at repræsentationen af individer indskrænkes til at udfolde sig indenfor de køns kategorier, der anerkendes som kønsidentiteter (Ibid). En anden problematik er, at borgerne realiserer sig selv "*gennem bestemte ekskluderende*

praksisser, som ikke er "synlige", så snart politikken juridiske strukturer er blevet etableret" (op.cit. 39). Med andre ord definerer samfundet den vægtskål, som mennesker vurderes ud fra, og tilmed hvad der er rigtig og forkert hvad angår kønsidentitet, og det er derfor strukturernes betingelser, der definerer og reproducerer menneskets udfoldelsesmuligheder (op.cit. 38). Butler forklarer, at samfundet ikke blot repræsenterer individerne, men faktisk skaber individer, fordi samfundet sætter "usynlige" regler op. På baggrund af den manglende synlighed er det svært for individet at udfordre de indlejrede regler for kønsidentitet. Butler anser samfundets kønskategorisering som en forsimplet tolkning af kønnene og ser det som en unuanceret betragtning, at begrebet *kvinder* betegner én fælles identitet, idet hun skriver: "*Hvis man "er" en kvinde, er det vel ikke alt, hvad man er (...)*" (Butler 2010: 40).

I henhold til Butler er problematikken, at kønsbegrebet ikke er fleksibelt, fordi det ikke tilpasser sig den historiske og kulturelle kontekst som de pågældende mænd og kvinder optræder i. Kategorierne er eksempelvis ikke elastiske i forhold til at favne minoriteter, der ikke passer ind i faste kategorier. Butler opfatter, som allerede nævnt, diskursen af køn som en fejlagtig præmis: "*...køn gennemkrydses af diskursivt konstituerede identiteters racemæssige, klassemæssige, etniske, seksuelle og regionale modaliteter*" (Ibid). Det faktum gør det vanskeligt, eller med Butlers ord "umuligt", at adskille køn fra politiske og kulturelle konnotationer. Der findes ifølge Butler ikke én hegemonistisk maskulin kultur eller ét universelt feministisk begreb, der har retten til at definere kriterierne for det at være mand eller kvinde. Denne repræsentationsdiskurs fordrer derfor udelukkende begrænsninger for mennesket og underminerer samtidig, at køn er en langt mere kompleks størrelse.

Butler taler om, at personer er *førkønnede*, hvilket vækker en negativ klang af, at køn på forhånd pådømmes folk (Butler 2010: 40). Hendes løsningsforslag er at samfundet i stedet bør baseres på en "*naturaliseret grundlagspræmis*", hvor individer selv legitimerer og regulerer deres eksistensgrundlag og køn (op.cit. p. 39). Hvis individer selv kan få lov at definere sit køn og ikke på forhånd bliver placeret indenfor en kategori med foreskrevne kategorier, bliver det nemmere at finde sig tilrette i samfundet og efter behov bryde med de traditionelle køns kategorier.

Biologisk køn

Butler skelner i sin teori mellem biologisk køn og socialt køn, hvor enkeltindividet besidder begge dele i et binært forhold (Butler 2010: 45). Der foregår her en sondring mellem det biologiske køn og det sociale køn, der udformer sig i den *kønnede krop* og det *konstruerede sociale køn* (Ibid). Herved

mener Butler, at det sociale køn, det køn man performer jf. ovenstående afsnit, spejler det biologiske køn eller er sågar begrænset af det biologiske køn. Det køn som individet identificerer sig med er ikke nødvendigvis afspejlet i den kønnede krop. Såvel som det sociale køn er konstrueret, mener Butler også at det biologiske køn er produceret af forskellige videnskabelige diskurser (op.cit. 45f). Det biologiske køn eksisterer altså i Butlers optik udelukkende i kraft af den betydning, mennesker tillægger kønnet (op.cit. 87).

Den heteroseksuelle matrice og seksuelt begær

Den heteroseksuelle matrice kan i projektet forstås som den konstituerede diskursive heteronorm, hvor biologien fungerer som præmis og argument for legaliseringen af heterodiskursen. Ifølge Butler er begrebet heteroseksuel matrice et forsøg på at opretholde et forældet narrativt kønshierarki, og det er ydermere en hindring imod at forklare det sociale køn som en kompleks kulturel konstruktion (Butler 2010: 86). Forholdet mellem natur og kultur opretholder et hierarki, hvor kulturen frit kan lægge uendelige betydningsmuligheder i naturen. Butler fremlægger denne natur/kultur-diskurs som et middel til at bevare et billede af naturen som "kvindelig" med behov for at blive underlagt en "mandlig" og fornuftig kultur (Ibid). Det betyder, at fornuft associeres med handlekraft og maskulinitet, mens kroppen og naturen betragtes som en afventende femininitet, der kun venter på at kulturen/manden definerer den kropslige eksistens (Ibid). Problemet ved den hierarkiske heteronorm er en stærk ubalance mellem det at være mand og det at være kvinde, hvor manden fremstilles som en patriark (op.cit. 60). Butler peger på, at den heteroseksuelle norm også fordrer forestillinger om menneskets begærsretning, som forventes at være en konsekvens af biologisk og socialt køn: *"Forståelige køn er dem, der på en eller anden måde indstifter og fastholder relationer af kohærens og kontinuitet mellem biologisk køn, socialt køn og seksuel praksis og begær"* (Butler 2010:60)

Heteroseksualiseringen af begær kræver, at der er et klart adskilt og asymmetrisk forhold mellem *maskulin* og *feminin*, som forstås som ekspressive egenskaber ved *mand* og *kvinde*. Men denne kulturelle matrice, som har gjort kønsidentitet forståelig, kræver samtidig at visse "identiteter" ikke kan eksistere. Disse identiteter udgøres af mennesker, hvis begærspraksisser ikke følger enten biologisk eller socialt køn og hvor socialt køn ikke følger af biologisk køn. Disse kønsidentiteter falder, som Butler siger, uden for rammerne af kulturel forståelighed (Ibid).

2.2 Opsummering af begreber

De to kønsforståelser, som beskrevet ovenfor, anvender vi som et analytisk redskab til at begrebsliggøre fokusgruppedeltagernes forskellige udsagn om køn. For det første bruger vi den biologisk deterministiske og kultur essentialistiske kønstænkning til at tolke når deltagerne kønsforståelse bygger på principper om køn som noget naturgivent. På samme måde anvender vi den socialkonstruktivistiske kønstænkning til at fortolke udsagn om kønsforståelse, når denne er forankret i forståelsen af køn som noget, der er kulturelt konstrueret, gennem samfundsmæssige diskurser.

2.3 Anvendt teori

2.3.1 Erving Goffman

Erving Goffman mener at mennesker i enhver form for interaktion med hinanden forsøger at opretholde deres selvfortællinger. Han anvender begrebet *face* om "*the positive social value a person effectively claims for himself by the line others assume he has taken during a particular contact*" (Goffman 1967:5) og beskriver således individers forsøg på at opretholde det positive billede af deres sociale identitet, og undgå konfrontation og personlig uenighed i en samtalsituation. Hver gang individer indgår i sociale sammenhænge, må de ud fra deres *self-image* påtage sig en *line* og et *face* i den givne situation, at handle i overensstemmelse med. *Line* betegner et individs adfærd; mønstre af verbale og nonverbale handlinger, som udtrykker individets standpunkt. Individets *face* kan kun blive opretholdt, hvis deres *line* anerkendes af de andre interagerende (Ibid). Forandringer i den forventede adfærd, som er i uoverensstemmelse med *line* eller *face*, kan føre til forvirring blandt de interagerende. For at undgå enten at blive *wrong in face* eller *out of face* søger individer både selv at leve op til deres eget *self-image* samt at få andre til at bekræfte dem i det, gennem sproglig kontakt. En gensidig accept af hinandens *line* vil betyde, at de hver har to hensigter; nemlig en *defensive orientation*, med interesse i at redde deres eget *face*, samt en *protective orientation*, med interesse i at redde den andens *face* (Goffman 1967:8ff). Denne aktivitet, at opretholde sit eget og hinandens *face*, kalder Goffman *face-work*. Goffman hævder derfor at: "*When a face has been threatened, face-work must be done [...]*" (Goffman 1967:27). En helt grundlæggende drivkraft bag dette 'samarbejde' er den enkeltes ønske om at passe ind i den pågældende sociale gruppe.

Goffmans pointer omkring menneskelig ageren i social interaktion anvender vi som analyseredskaber, når vi undersøger hvad der foregår blandt deltagerne, og hvilke mekanismer der er på spil i

gruppedynamikkerne: hvornår dannes der alliancer, og hvornår opstår der uenigheder, og hvad ligger til grund? Når gruppen kommer til enighed om noget, handler det ikke nødvendigvis om, at informanterne deler samme holdning, men nærmere om at opretholde den konstituerede sociale relation i gruppen.

3. Metode

3.1 Valg af teori

Når vi ønsker at undersøge italesættelsen af køn ved hjælp af fokusgruppeinterviews, er det ud fra tesen, at kønsbegrebet er socialt konstrueret. Vi anser her sproglig italesættelse som en af de diskursive praksisser, der danner betydning blandt deltagerne. Idet vi arbejder ud fra et socialkonstruktivistisk udgangspunkt indebærer det samtidig, at vi ikke anser køn som en statisk størrelse, men som et flydende begreb baseret på diskurser og performativitet. Individet og samfundet konstituerer hinanden, og derved opstår betydningsdannelser af eksempelvis køn i samspil mellem individet og kulturen (Søndergaard 2000:30f). Vi tilslutter os her den sociokulturelle tradition, som er en af de syv traditioner, Robert Craig formulerer i sin placering af kommunikationsteorier i syv forskellige felter. Ifølge Craig har de forskellige teorier indenfor kommunikation, netop i kraft af deres forskellighed, potentiale til at blive “*a dialogical-dialectical field*”, hvorfor målet er at skabe dialog mellem de syv traditioner (Craig 2007:72).

I vores teoretiske afsæt vælger vi netop at placere os inden for forskellige traditioner, med henblik på at ‘udjævne’ de forskellige teoriers svagheder, ved at anskue vores empiri fra forskellige synspunkter, og dermed imødegå det mål Craig beskriver. Når vi inddrager Erving Goffman og hans interaktionsteori, der placerer sig indenfor den sociokulturelle tradition, knytter vi os til idéen om kommunikation som “*a symbolic process that produces and reproduces shared sociocultural patterns*” (Craig 2007:83). Teorien kan således fortælle os noget om de forhandlinger og processer, der finder sted mellem deltagerne. Selvom fokusgruppeinterview er en konstrueret situation, mener vi alligevel at mange af de ting Goffman beskriver i sin face-teori foregår i alle former for social interaktion også selvom situationen ikke foregår som en almindelig hverdagssituation. For yderligere at forstå og begrebsliggøre vores deltagers udsagn omkring køn, inddrager vi to forskellige synspunkter, der placerer sig i hver deres modpol inden for kønstænkning. På den ene side opererer vi med en kønskonservativ forståelse, hvilken Nina Lykke benævner som biologisk deterministisk og

kulturessentialistisk kønstænkning, der i sit fokus på psykologiske processer og årsagsvirkninger kan siges at knytte sig til den socialpsykologiske tradition. På den anden side bruger vi Judith Butler, der omvendt advokerer for en socialkonstruktivistisk kønstænkning, og trækker på principper fra forskellige traditioner, heriblandt den sociokulturelle samt den semiotiske tradition, med fokus på det sproglige og tegnets betydning. De anvendte teorier komplementerer således hinanden, idet de placerer sig indenfor forskellige traditioner, og derigennem tilgodeser de hinandens svagheder. Den sociokulturelle tradition behandler det sociale og de kulturelle aspekter som den socialpsykologiske tradition kan kritiseres for at overse, hvorimod den til gengæld tilgodeser psykologiske processer, som den sociokulturelle tradition ignorerer (op.cit. 74ff). Teoriernes inddragelse samt de konkrete begreber i anvendelse uddybes i afsnittet om vores analytiske tilgang.

3.2 Metodevalg

Ud fra vores interesse om at undersøge forhandlingen af køn i en social kontekst, har vi truffet en række metodiske valg med henblik på at skabe meningsfulde data, der kan fortælle os noget om forhandlingen af køn. Vores undersøgelse er todelt, idet vi ønsker at undersøge, hvordan gruppen af informanter taler sammen, men for at forstå betydningsdannelsen til fulde, er vi også nødt til at undersøge hvad der bliver sagt. Til at indsamle empiri har vi benyttet os af fokusgruppeinterviews med afsæt i Bente Halkier. Til at behandle vores data benytter vi os af interaktionsanalyse, og inddrager Erving Goffmans begreber *face* og *line* fra værket *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour*. Disse begreber bruger vi til at undersøge, hvordan de interpersonelle forhandlinger finder sted i interviewene. Dertil inddrager vi kønsbegreber fra et biologisk deterministisk og kulturessentialistisk synspunkt samt Butlers socialkonstruktivistiske synspunkt til at begrebsliggøre meningen i deltagernes udsagn. Når vi analyserer bruger vi følgende tre redskaber: Kodning, kategorisering og begrebsliggørelse som en del af vores analysestrategi, der præsenteres i et senere afsnit.

3.3 Fokusgruppeinterview

For at undersøge forhandlingen omkring betydningsdannelse af køn efterspørger vi en interviewmetode, der lægger op til interaktion mellem interviewpersonerne (Halkier 2012:9). Vi benytter os derfor af fokusgruppeinterview, og forener os med Halkiers definition af fokusgrupper som en forskningsmetode, hvor data produceres via gruppeinteraktion omkring et bestemt emne, som er

forsker-bestemt (Ibid). Kombinationen af gruppeinteraktion og emne-fokus i denne kvalitative interviewform gør det netop muligt for os at producere data, der fortæller os noget om betydningsdannelse i grupper (op.cit. 10). Ethvert individ trækker på en forforståelse i en diskussion af et givent emne. Fokusgruppens potentiale er her at fremprovokere deltageren til at inddrage sit personlige repertoire, som ofte er en ubevidst praktisk viden hos deltagerne, og dette sker når deltagerne tvinger hinanden til at være diskursivt eksplicite i deres forhandlinger med hinanden (Ibid). Betydningsdannelserne opstår nemlig ikke kun situationelt, men deltagerne trækker også på betydninger som findes i samfundsdiskurser og argumenterer herudfra. Fokusgrupper er på den måde unikke i forhold til at producere data, der siger noget om *“mønstre i indholdsmæssige betydninger i gruppers beretninger, vurderinger og forhandlinger”*, og de udtrykker dermed også nogle normer for gruppernes praksisser og fortolkninger, der alle er relevante faktorer for vores undersøgelsesdesign (Ibid).

3.4 Interviewdeltagere

Vi har valgt at foretage to fokusgruppeinterviews med henholdsvis fire personer i hver gruppe, to piger og to drenge i aldersgruppen 22-25 år. Vi har udvalgt informanter med sammenfaldende alder og som alle studerer på en videregående uddannelse, hvilket bevirker en tilpas genkendelighed i livssituation og erfaring med at indgå i en samtalsituation med jævnaldrende fra almindelige sociale sammenhænge (Halkier 2012:29). Når vi vælger unge mennesker skyldes det en forventning om, at de i deres hverdag bliver mødt med flere forskellige kønsidentiteter, end en ældre generation, og derfor vil forholde sig mere åbent og nuanceret til emnet. Vi vælger både mandlige og kvindelige deltagere, da vi ønsker begge køn repræsenteret. I vores sammensætning af fokusgrupperne er vi ikke interesseret i at gøre dem repræsentative, da vi ikke ønsker at producere generaliserbar viden. I stedet betragter vi fokusgruppen som et unikt tilfælde, hvor deltagerne interagerer ud fra hver deres personlige og sociale baggrund.

Med blik på problemstillingen, at undersøge betydningsdannelsen og forhandlingsprocesserne, er deltagernes sociale interaktion med hinanden altafgørende, da vidensproduktionen i fokusgrupperne er afhængig af denne interaktion. En væsentlig udvælgelsesstrategi har derfor også været at skabe en balance mellem homogene og heterogene fokusgrupper for at undgå enten for lidt social udveksling eller for mange konflikter (Halkier 2012:28). Fordi det netop er den sociale interaktion i fokusgruppen, der skaber vores empiriske data, har målet været at skabe nogle rammer, der lægger op til

en tryk interaktion i gruppen. Det har vi forsøgt at gøre ved at danne et ligeværdigt grundlag for alle deltagerne, således at ingen følte sig mindre kvalificeret i forhold til at bidrage til diskussionen. Fællesnævneren hos vores deltagere har derfor været, at de alle er i gang med en videregående uddannelse, at der var lige repræsentation af hvert køn og at de tilhører nogenlunde samme sociale segment. Da de alle er studerende på en videregående uddannelse vil vi argumentere for, at de har mulighed for de samme forudsætninger ud fra deres erfaringsgrundlag (Ibid).

Foruden ovenstående udvælgelseskriterier har vi rekrutteret vores deltagere som såkaldte “netværks-deltagere” (Halkier 2012:30). Det vil sige, at vi trækker på personer fra allerede eksisterende netværksgrupper. Vi udvalgte hver især to personer fra vores omgangskreds, som udgjorde i alt otte informanter fordelt på to fokusgrupper. Deltagerne havde dermed enten kendskab til mindst én af de andre deltagere eller til intervieweren. Vi rekrutterede deltagerne på denne måde for at skabe et socialt rum, som var socialt sammenligneligt med deltagerens hverdag. En ulempe ved at rekruttere på denne måde kan blandt andet være, at deltagerne føler sig fastlåst i en bestemt rolle og dermed mindre frie til at udtrykke sig (Ibid). Vi vælger dog at betragte rekrutteringen af netværksdeltagere som en fordel, idet vi bevidst har udvalgt deltagere, der ikke har så nær en relation, at de på forhånd har kendskab til hinandens holdninger. Udbyttet ved at have rekrutteret gennem vores eget sociale netværk har været trykthed blandt deltagerne, hvilket forbedrer muligheden for den sociale interaktion og dynamikken i grupperne.

At diskutere køn og seksualitet er et både sensitivt og personligt emne, og derfor valgte vi at begge fokusgrupper kun skulle bestå af fire mennesker; dette igen for at skabe et trykt miljø, hvor deltagerne føler de kan ytre sig frit. På den måde øger vi chancerne for en livlig interaktion. Dertil har vi vurderet, at det er nemmere at fokusere på interaktion blandt en lille gruppe af mennesker, frem for en større gruppe mennesker. Vi mener samtidig, at fire synspunkter er tilstrækkeligt i forhold til vores undersøgelse af, hvordan forhandlinger finder sted. Mængden af data, som er produceret af en gruppe på denne størrelse, er overskuelig og egner sig derfor godt til en dybdegående behandling af social interaktion og betydningsdannelse af køn (Halkier 2012:34).

Inden for den givne tidsramme har vi valgt at foretage to fokusgruppeinterviews. På den måde får vi et overskueligt datamateriale i behandlingsprocessen og samtidig har vi mulighed for at undersøge dette i dybden. Endeligt har vi ønsket to fokusgrupper for at have et sammenligningsgrundlag (Ibid).

3.5 Strukturering og forløb

Til at strukturere fokusgruppe-interviewene benyttede vi en "tragt-model", hvilket betyder at vi begyndte interviewet åbent og sluttede mere struktureret (Halkier 2012:39f). Vi havde bevidst sat tid af til, at vi forud for interviewet kunne snakke løst med hinanden for at skabe en tryk og frem for alt uformel stemning. Vi lagde derefter ud med en kort præsentationsrunde af hver enkelt deltager, efterfulgt af en introducerende øvelse, som yderligere var et hjælpemiddel til at løsne stemningen op (op.cit. 38). Opgaven gik i sin enkelthed ud på, at hver deltager fik et stykke papir og en kuglepen, hvorpå de fik tre minutter til at skrive stikord, hele sætninger eller hvad end der faldt deltagerne ind, når de hørte ordet køn.

Vi gik til opgaven med en interviewguide, hvori vi udformede åbne start-spørgsmål. Blandt andet lød interviewets første spørgsmål: Hvad tænker I på, når I hører ordet køn? (Bilag 1). Ved at formulere spørgsmål, der fulgte tragtmødellden, blev det dermed muligt for os at bevæge os fra det generelle til det specifikke ved at opdele interviewguiden i spørgsmål før og efter visning af dokumentaren *The No Identity Project* (Halkier 2012:40). Halvvejs inde i begge interviews informerede vi deltagerne om, at vi ville holde en kort pause, og at vi ville vise dem dokumentaren. Derefter bad vi deltagerne forholde sig til Ibens kønsopfattelse, og samtalen blev derefter gradvist mere indsnævret. Filmen repræsenterede således en diskursiv ressource, som deltagerne enten kunne trække på eller distancere sig fra. Den blev samtidig et middel til at konkretisere samtalen, hvilket dog stadig måtte ske på deltagernes initiativ og præmisser.

Under fokusgruppeinterviewene var vi alle fire i projektgruppen til stede, og vi uddelte rollerne således at én person var moderator, én person fungerede som hjælper i forbindelse med at stille supplerende spørgsmål, og de sidste to fungerede som observatører. Fordi intentionen var at observere deltagernes interaktion ønskede vi et lavt niveau af moderator-involvering (Halkier 2012:35). Dog viste det sig at være mere hensigtsmæssigt med en middel grad af moderator-involvering. For det første for at opretholde gruppedynamikken ved løbende at kommentere og spørge ind, idet begge interviews forløb over knap to timer. For det andet for at sørge for, at diskussionen forblev koncentreret omkring samtaleemnet (op.cit. 47). Moderatorens primære rolle var derfor at bevare overblikket, forholde sig reflektivt til deltagernes udsagn og improvisere. Interviewguiden fungerede som et hjælpemiddel, hvis opgave var at danne ramme for samtalen, frem for at skabe en stringent struktur. Interviewguiden, eller spørgeguiden, var derfor udformet som en åben guideline, som mo-

deratoren kunne forholde sig fleksibelt til ved at improvisere spørgsmål, omformulere spørgsmålene eller helt udelade dem, hvis de viste sig at være overflødige.

3.6 Inddragelse af dokumentaren *The No Identity Project*

I forbindelse med workshop-forløbet *video, viden og fortælling* producerede vi, som allerede nævnt, en kort dokumentarfilm kaldet *The No Identity Project*. Filmen omhandler den transkønnede gymnasieelev Iben, der kæmper med at finde sin plads i et samfund, der i høj grad dikterer heteronormative standarder. Filmen forsøger på så ærlig vis som muligt at skildre Ibens tanker og oplevelser som transkønnet, og den sætter yderlige spørgsmålstegn ved den forventede sammenhæng mellem køn og identitet. I filmen hævder Iben, at hun ikke har nogen identitet, idet hendes sociale og biologiske køn ikke “stemmer overens”. Hun falder derfor udenfor rammerne af genkendelighed, og det er i høj grad op til hende selv at skabe en identitet, hun kan forenes med.

3.7 Transskribering

Vi har valgt at inddele vores interviewdata i fire dele, hvor vi i gruppen har haft hver vores del. Vi har forsøgt at transskribere så ordret som muligt og undgå at reducere for meget i materialet allerede ved transskriberingen. Vi opstillede følgende regler for os selv for transskriberingen: At transskribere alle deltagernes udsagn, selvom de taler i munden på hinanden samt at notere udtryk for tvivl eller overvejelser hos deltagerne som “øh” og “hmm”. Disse ord er vigtige, fordi vi mener at et “øh” ikke er en tilfældig ytring, men har en funktion når deltageren udsiger disse interjektioner, så som at tøve i forbindelse med et spørgsmål, og netop derfor er det vigtigt for fortolkningen¹. Vi vælger derudover at gøre fokusgruppedeltagerne anonyme ved at give de fire deltagere i hver fokusgruppe andre navne end deres oprindelige. Fokusgruppe 1 består af Mette, Emilie, Malte og Jesper og fokusgruppe 2 af Fie, Signe, Mads og Mathias.

3.8 Analysemetode

Da vi anlægger en socialkonstruktivistisk tilgang til undersøgelsen, ser vi på forholdet mellem selve indholdet (det sagte) og formen (interaktionen) som en dobbelt og kontinuerlig proces. Med andre ord er interaktionen i samtalen med til at forme den sociale virkelighed, idet meninger og betydninger skabes her. For at få indblik i de betydningsdannelser og forhandlingsprocesser omkring køn,

¹ <http://sprog museet.dk/grammatik-2/oh-den-lille-lyd-vi-alle-kender/>

der foregår blandt informanterne, er vi interesserede i at undersøge den sociale interaktion i fokusgrupperne (Halkier, 2012:87).

3.9 Interaktionsanalyse

Når vi analyserer interaktionen blandt informanterne gør vi brug af en Goffman-inspireret interaktionsanalyse, og inddrager nogle af hans analytiske pointer omkring interpersonel kommunikation. I værket *Interaction Ritual – Essays on Face-to-Face Behaviour* fremsætter Goffman, at "*the proper study of interaction is not the individual and his psychology, but rather the syntactical relations among the acts of different persons mutually present to one another*" (Goffman 1967:2). I alle former for sociale interaktioner gælder en række regler i form af implicite forståelser af, hvordan selve interaktionen skal foregå. Når disse udtalte handlinger gentages, skabes der en form for ubevidst ramme, og sågar tradition for, hvordan interaktionen i specifikke kontekster skal foregå. På den måde er samtaler med til at producere og reproducere sociokulturelle mønstre mellem mennesker (Goffman 1967:41ff).

3.10 Analysestrategi

Ud fra vores interviews, henholdsvis fokusgruppe 1 og 2, udvælger vi sekvenser hvori vi finder interessante samtaleemner i forhold til vores problemstilling. Analysen inddeles således efter temaer på baggrund af fælles samtaleemner, som forekommer i begge fokusgrupper. Vi foretager derfor en løbende komparativ analyse med hovedfokus på interaktion heraf interaktionsanalyse.

Analysestrategien er som følgende:

- 1) Via kodning udvælger vi fælles temaer fra fokusgruppe 1 og fokusgruppe 2, der derpå danner ramme for analysen.
- 2) Dernæst bruger vi disse temaer til at identificere de enkelte interviewsekvenser, og kategoriserer dem i forhold til temaerne.
- 3) Herefter består vores fortolkning i at begrebsliggøre interviewsekvenserne, idet vi reflektivt benytter vores køns- og interaktionsteori til at forstå, *hvad* der forhandles om, og *hvordan* disse handlinger foregår.

1. Kodning

Som første led i analysen foretager vi en kodning med henblik på at skabe overblik over, hvad vores interviewmateriale indeholder. Vi anvender her datastyret kodning, som fungerer uafhængigt af et teoretisk apparat, og vores temaer bliver derfor til ud fra hvad vi under læsning af materialet finder interessant. I vores kodningsproces noterer vi, hvad de enkelte interviewsekvenser omhandler. Særligt er vi her opmærksomme på de situationer, hvor det ikke umiddelbart er åbenlyst, hvad der sker i forhandlingsprocessen, når deltagerne enten bliver uenige eller overbeviser hinanden og danner alliancer. Netop disse sekvenser finder vi interessante for en videre analyse og fortolkning.

2. Kategorisering

Kodningens resultater kommer os her til hjælp, idet det giver os et overblik over, hvad interviewets mindre dele indeholder. Vi udvælger derfor kun de sekvenser, hvor vi ser en, for os, interessant forhandling af kønsopfattelser. De enkelte sekvenser bliver herefter kategoriseret i forhold til samtaleemnets omdrejningspunkt, som de efterfølgende bliver analyseret og fortolket under.

3. Begrebsliggørelse

Vores fortolkning af interviewsekvenserne, herunder om hvad og hvordan, der forhandles blandt deltagerne, sker blandt andet via en begrebsliggørelse af både det indholdsmæssige og interaktionen i samtalerne. Vi inddrager kønsteori der fungerer som et praktisk værktøj til at klargøre og forstå, hvilke kønsopfattelser, deltagerne forhandler om. Da vi anser betydningsdannelser og forhandlinger af køn som betinget af den sociale kontekst, som begrebet diskuteres i, inddrager vi nogle af Goffmans analytiske pointer og begreber til at forstå, hvordan deltagerne interagerer med hinanden. Kønsteorien og interaktionsteorien anvender vi parallelt, da de gensidigt komplementerer hinanden i en forståelse af de betydningsdannelser og forhandlingsprocesser af køn, der eksisterer blandt deltagerne. Ved en begrebsliggørelse bliver det nemmere at sammenligne de to fokusgruppeinterviews, og ud fra specifikke begreber undersøge temaer og gentagelser og samtidig være opmærksom på variationer, nuancer og kontraster i forhold til teorien. Vi anvender de teoretiske begreber selvstændigt og nuanceret og vi forholder os her kritisk reflekterende når empirien og teorien sættes i spil med hinanden. Vores begrebsliggørelse er dermed ikke et forsøg på at lade teorien fungere som en monokausal forklaringsmodel på empirien, men skal ses som et bidrag i argumentationen for vores egne refleksioner.

4. Analyse

Vi foretager i det følgende afsnit en interaktionsanalyse af vores fokusgruppeinterviews, hvor vi fokuserer på interaktionen og de forhandlinger af køn, der finder sted mellem deltagerne. Hertil kigger vi på, hvilke diskursive ressourcer deltagerne trækker på, når de diskuterer køn. Med diskursiv ressource mener vi, hvilke referencer deltagerne bruger i deres argumentation. En sådan reference kan eksempelvis opstå, når deltagerne argumenterer fra et biologisk synspunkt, eller når en deltager argumenterer for at flere køns kategorier skaber accept af minoriteter i samfundet, og anvender filmen *The No Identity Project* som referenceramme. Fordi vi udvælger specifikke interviewsekvenser, udgør analysen derfor en fortolkning af de sekvenser, vi finder interessante for vores problemfelt.

4.1 Køn og rollefordeling

“Jeg synes, det er meget tankevækkende (...) Enten så er du x eller y, men omvendt så, i forhold til hvad vi er gået fra, så bevæger vi os jo hen imod en tid, hvor grænserne lidt udviskes, og man kan klæde sig som en dame eller en mand eller (...) Jeg kan godt tænke nogle gange, hvordan man sådan ude i fremtiden kan blive ved med at identificere sig som det ene eller det andet” (bilag 3:3).

Citatet stammer fra deltageren Mathias fra fokusgruppe 2. Udtalelsen er fra starten af interviewet, som en reaktion på interviewerens spørgsmål om, hvorvidt de deltagende mener, at der er bestemte egenskaber, der kan knyttes til de to køn. Forinden citatet havde en kvindelig deltager (Signe) til samme spørgsmål svaret, at der er forskellige roller, der gør sig gældende for henholdsvis mandekønnet og kvindeskønnet. Som eksempel blev nævnt, at kvinder i dag stadig er stærkt overrepræsenterede i fag, der anses som særligt omsorgsfulde fag: *“Altså, nu læser jeg selv psykologi, og det er da hovedsageligt kvinder, der læser det”* (bilag 3:3). I kraft af denne udtalelse etablerer Signe det Goffman benævner som *line* i relation til psykologistudiet, og der dannes herudfra en række forventninger hos de andre i gruppen til Signes adfærd og holdninger. Signe undlader i første omgang at tage stilling til, hvorvidt denne overrepræsentation af kvinder er en konsekvens af, at kvinder af natur er mere omsorgsfulde. Hun befinder sig derfor i spændingsfeltet mellem argumentet, at det ligger naturligt til kvinder at vælge sådanne fag, og det andet argument om, at den kvindelige overrepræsentation skyldes nogle samfundsskabte normer, hvilket gør det mere acceptabelt for kvinder at læse såkaldte “omsorgsfulde” fag. Signe er dog anerkendende, da Mathias udtrykker skepsis over for et samfund, han i højere grad mener er ved at bevæge sig mod noget, man kan betegne som

kønsneutralt. Der opstår her enighed mellem Mathias og den anden mandlige deltager Mads om at det eneste, der efterhånden adskiller de to køn i vores nuværende samfund, er det, man har mellem benene (bilag 3:3). Der hersker en overvejende skepsis og en bekymring blandt deltagerne for denne udvikling i forståelsen af køn, der betragtes som mere "flydende". Blandt deltagerne ses der fra begyndelsen et forsøg på at samles omkring en fælles diskurs og især Signe er anerkendende.

Interviewer bringer igen spørgsmålet om kønnede egenskaber op, og nu udtrykker Signe en mere klar holdning hertil. Hun fremhæver igen omsorgsfuldhed, og nu kædes det direkte sammen med kvindekønnet:

"Altså jeg vil sige i forhold til det med omsorg, så tror jeg, at det altid vil følge lidt kvinden. I og med at det er kvinden, som føder barnet, og der er den her mor-barn kontakt (...) Jeg tror egentligt, at der naturligt altid vil være et dybere omsorgs-gen på en eller anden måde for kvinden til barnet" (bilag 3:8).

En sådan forståelse betegner vi som biologisk determinisme, hvor menneskelige egenskaber forklares ud fra eksempelvis biologiske eller mentale forskelle kønnene imellem. Denne opfattelse opponerer Mads imod, og han udtrykker hurtigt en holdning, der placerer ham indenfor socialkonstruktivismen, fordi han ikke mener, at det er kvindens biologi, der gør hende mere omsorgsfuld. Han mener heller ikke, at kvinder eksempelvis er mere følsomme end mænd:

"Det er sådan nogle små biologiske ting, jeg ikke rigtigt... Ja, jeg ikke føler er så betydningsfulde (...) Hvis jeg sådan skal prøve at sætte ord på det, jamen så er kvinder måske mere følsomme eller sådan noget, men det synes jeg sgu ikke rigtigt er tilfældet altså" (bilag 3:9ff).

Med dette citat siger Mads, at de biologiske forskelle, der måtte være mellem kønnene, ikke har afgørende betydning for, hvordan individet fremstår. Han erkender, at der muligvis er biologiske forskelle, men at disse ikke kommer til udtryk gennem eksempelvis et karaktertræk som følsomhed.

4.2 Tiltrækning mellem heteroseksuelle: Driftsstyret eller normbaseret?

Samtalen udvikler sig herefter fra at handle om egenskaber til i højere grad at omhandle tiltrækningen, der finder sted mellem heteroseksuelle. Signe udtaler, at hun aldrig ville føle sig tiltrukket af en mand i kjole, og dette igangsætter en debat om, hvorvidt den umiddelbare tiltrækning mellem hete-

roseksuelle er driftsstyret eller normbaseret. Signes udtalelse om, at hun aldrig ville føle sig tiltrukket af en mand i kjole, bakkes op af Mathias, der mener at forklaringen på denne tilbøjelighed skal findes i menneskets drifter. Dette eksemplificerer han gennem en normativ udmelding om, at “(...) *de fleste mænd gerne vil have en rimelig feminin kvinde*” (bilag 3:16), hvortil Fie indvender, at det ikke skyldes drifter, men i højere grad noget samfundsskabt (Ibid). Signe tvivler på udsagnet, og holder fast i, at der må ligge noget evolutionært i, at mænd tiltrækkes af feminine kvinder (Ibid). Signes udtalelse er i tråd med den biologisk deterministiske kønsforståelse, der står for, at der i mennesker findes noget essentielt, der er afgørende for, hvordan de tænker og handler. Signe trækker her på det Butler vil beskrive som den heteroseksuelle matrice, hvor modsætningsparret ‘mand’ og ‘kvinde’ naturliggøres gennem biologien. Heteronormens kobling mellem biologisk køn, socialt køn samt seksuel praksis og begær bevirker på den måde en etablering af kønnenes “sande” begærsretning, hvilket Signe trækker på, når hun mener at mænd rent instinktivt tiltrækkes af feminine kvinder (Butler 2010:60).

4.3 Politisk korrekthed som barriere for forhandlingen af køn

Ligeledes bliver fokusgruppe 1 bedt om at knytte egenskaber til de forskellige køn, såfremt de mener, at det er muligt. Den første reaktion kommer fra deltageren Mette, som lader til at føle sig tilbageholdt af diskursen i fokusgruppen, idet hun svarer tøvende:

“Altså jeg ved godt, hvad man forventer, og hvad der vil være gængs at sige, men hvis jeg skal sige det ud fra min mening, så vil jeg ikke sige noget. Man kunne sagtens starte smøren med, at kvinden er den mere følsomme, den mest empatiske og indlevende, der besidder moderinstinktet og alle de ting, men ud fra mit synspunkt, så vil jeg helst ikke sige noget” (bilag 2:3).

I sin vending “*man forventer*” henviser hun til en herskende diskurs i akademiske sammenhænge, som bærer præg af en politisk korrekthed (bilag 2:3). Citatet vidner om, at Mette er meget opmærksom på situationen, hun befinder sig i. Hun er bevidst om måden, hun udtrykker sig på. Denne påpasselighed kommer særligt til udtryk senere i interviewet, hvor hun havner i diskussion med den anden kvindelige deltager Emilie. Her siger Mette: “(...) *jeg skal lige passe på, jeg skal lige formulere mig rigtigt*” (bilag 2:36). Mette er i denne situation opmærksom på ikke at udtale sig for radikalt i forhold til at blive ekskluderet af gruppen, da hun er klar over, hvad der indenfor gruppen er acceptabelt at sige. Derfor agerer hun tilbageholdende og forsigtigt i forsøget på at opretholde sit

eget *face*. Hun stræber på den måde efter at undgå konfrontation og uenighed i interaktionen med de andre deltagere.

At Mette "helst ikke vil knytte bestemte egenskaber til kønnene," fortæller os noget om den interaktion, der foregår mellem personerne i fokusgruppen, hvor nogle holdninger tilsyneladende er mere acceptable end andre. Interviewpersonerne i fokusgruppe 2 udviser ikke samme grad af bevidsthed omkring, hvad der er "politisk korrekt" at ytre. Den sociale relation mellem deltagerne i fokusgruppe 2 forekommer mere fri og fleksibel, hvilket legaliserer modstridende holdninger, og samtidig er deltagerne modtagelige i forhold til at komme til en ny erkendelse. På den måde fremstår de mere åbne og frie i deres forhandling af køn. Denne umiddelbarhed kommer blandt andet til udtryk i måden deltagerne forholdsvis let lader sig påvirke af hinanden i den ene eller den anden retning. Dette kan ses som et udtryk for deltagernes samarbejdsvillighed, som Goffman benævner som *facework*, idet de udviser en interesse i at opretholde den sociale relation i gruppen, hvilket i nogle tilfælde lader til at overskygge deltagernes subjektive holdninger.

Fokusgruppe 1 udviser, som sagt, i starten af interviewet modvillighed i forhold til at knytte bestemte egenskaber til kønnene. Men som interviewet skrider frem viser det sig, at fokusgruppedeltageren Mette alligevel, omend ikke bevidst, tillægger kvindekønnet nogle bestemte egenskaber. Dette kommer til udtryk gennem en samtale om påklædning, hvor Mette tilkendegiver, at hun da tænker på at klæde sig "kvindeligt", når hun køber tøj:

"Men jeg er da meget bevidst om at vise mine kvindelige sider når jeg køber tøj (...) Hvis jeg skal have en pæn kjole til at gå i byen i, så vil jeg da gerne have en, der sidder 'fittet' (...) Måske lidt kort, og viser de pæne steder på mine ben, og køber nogle høje hæle. Og det er det kvindelige og sådan nogle ting" (bilag 2:24).

Mettes udtalelse afføder en reaktion fra Emilie, der hurtigt sætter lighedstegn mellem Mettes opfattelse af, hvad kvindelig påklædning er, og det at være "sexet":

"(...) nu har du lige siddet og sagt, at du er meget bevidst om dit køn måske alligevel, fordi når du køber noget, så vil du gerne fremhæve dine feminine former, du vil gerne være sexet. Der knytter du altså nogle ord til dit køn, som jo igen er tilbage til, hvad vi diskuterede i starten. Så lige pludselig har vi defineret kønnene, selvom vi i starten sad og var totalt vage" (bilag 2:24).

Emilie er altså her meget hurtig til at opfange, at den politisk korrekthed Mette signalerede i starten af interviewet, hvor hun ikke ønskede at knytte bestemte egenskaber til kønnene, nu alligevel bliver bragt i spil, uden at hun selv er bevidst om det. Dét at Mettes holdningsændring bliver påpeget af Emilie, bevirker altså, at hendes face sættes i en truet situation, og hun risikerer her at tabe ansigt overfor resten af gruppen, som Goffman kalder *wrong in face*. Mettes forandrede adfærd skaber uoverensstemmelse med hendes etablerede *line* og *face*, hvilket irriterer Emilie. Frem for at handle ud fra *protective orientation* og derved "redde" Mettes truede face, konfronterer hun i stedet Mette og afviser *facework* i gruppen. Mette reagerer på konfrontationen ved at påpege, at hun jo blot ser pragmatisk på tingene, og at hendes (og kvinders) bevidsthed om at klæde sig feminint skyldes den herskende samfundsnorm. Sammenkoblingen mellem kvindelighed og sexethed er altså ikke nødvendigvis noget, Mette selv har taget stilling til, men i stedet nøjes hun med at konstatere, at det er de herskende samfundsstrukturer der gør, at hun agerer som beskrevet. Ansvar et fralægges altså her en smule, idet hun henviser til nogle ydre forhold, hvilket er et udtryk for *defensive orientation* med interesse i at redde sit truede face (bilag 2:23). Emilie positionerer sig i førnævnte sekvens som dominerende overfor Mette i sin måde at påpege en tvetydighed i Mettes udtalelser. Dette viser sig at have indvirkning på Mettes adfærd, idet hun agerer tilbageholdende og fraskriver sig ansvaret for sine normbaserede handlinger.

Omkring diskussionen om egenskaber og køn kan vi overordnet sige, at fokusgruppe 1 udviser større modvilje overfor, at der eksisterer en forbindelse mellem køn og personlige egenskaber og karaktertræk, end fokusgruppe 2 gør. Signe og Mathias fra fokusgruppe 2 er, som tidligere nævnt, forholdsvis hurtige til at foretage en sammenkobling. Signe anser omsorgsfuldhed som noget særlig kvindeligt, mens Mathias er overbevist om, at den heteroseksuelle mands tiltrækning af kvinder hænger sammen med en tiltrækning af det feminine, og han mener, at det kan forklares ud fra den heteroseksuelle mands iboende drifter: Mænd er tiltrukket af kvinder, fordi de besidder "feminine egenskaber", hvilket kan forklares ud fra biologiske årsagssammenhænge (Butler 2010:86).

Mads er skeptisk overfor denne tankegang, men det bliver aldrig til en egentlig diskussion af, hvorvidt egenskaber, der traditionelt set tilskrives kønnene, skal forklares i biologi eller kultur. I stedet slutter diskussionen idet Fie påpeger, at kvinder og mænds fremtoning, eksempelvis i form af påklædning, påvirkes af kulturen og i dette tilfælde moden, og altså ikke kan tilskrives drifterne (bilag 3:16). Mathias og Signe tilslutter sig Fies holdning: At beklædning er kulturbestemt, men at tiltrækningen mellem heteroseksuelle er driftsbaseret og dermed forankret i biologien. At tiltrækningen

mellem heteroseksuelle skulle være driftsbaseret er Mads stærkt uenig i, og han mener i højere grad, at tiltrækningen skal tilskrives kulturelle tilbøjeligheder. Mads' socialkonstruktivistiske udmelding om, at forskellen på mand og kvinde skyldes kulturelle faktorer frem for biologiske, vinder ikke indpas hos de øvrige deltagere, hvilket blandt andet illustreres gennem følgende citat af Fie. Et citat, der kommer i forlængelse af, at Mads udtaler, at det er samfundet der definerer hvilke egenskaber, vi tilskriver kønnene:

“(...) i forhold til det du lige sagde med drifter og hormoner (...) der er lavet sådan en undersøgelse på et tidspunkt med, at når kvinder holder taler, så blusser et mandligt hormon mere op. Det har jeg læst engang i biologi. Men altså på den måde, så er det jo også inde i drifterne at mænd skal forsvare og beskytte og have magt og kvinder skal være lidt blødere i det” (bilag 3:18).

Citatet vidner om den status videnskabsbaserede argumenter har blandt informanterne, idet Signe hurtigt støtter Fie i udsagnet og følger op ved at påpege, at denne særlige rollefordeling ses i alle kulturer (bilag 3:18). Fie, Signe og Mathias overser lidt Mads' modsatrettede holdning, og det videnskabsbaserede argument gør det vanskeligt for ham at argumentere imod.

4.4 The No Identity Project: Ibens køns- og identitetsopfattelse

Efter visning af filmen *The No Identity Project*, bliver interviewpersonerne i fokusgruppe 2 hurtigt enige om, at det må være svært at have en så flydende kønsopfattelse som Iben, idet de anser køn som en væsentlig identitetsmarkør:

“Jeg tænker umiddelbart, at det må være lidt hårdt. Altså sådan, jeg synes at det er hårdt nok bare at være mig, som passer sådan rimelig godt ind i de normer, vi har, og sådan finde ud af, hvad man vil med sit liv. Hvis man ikke engang er sikker på hvad for et køn, man er, så tror jeg, det er endnu hårdere” (bilag 3:19)

Ovenstående citat stammer fra Fie, og det vidner om en stor bevidsthed om at passe ind og ikke skille sig ud. Dette synes at være den gennemgående holdning i fokusgruppe 2, kun betvivlet af Mads, der udviser forståelse for, at Iben ikke nødvendigvis ville have haft det svært, hvis samfundet ikke dikterede en stereotyp og enfoldig kønsopfattelse (bilag 3:19). Fie bakkes dog op af både Signe og Mathias, som umiddelbart synes at sympatisere med Iben, men implicit i denne sympatisering synes også at lægge en undren over, at Iben har modet og lysten til at gøre noget, der går så meget

imod de eksisterende normer. Samme bevidsthed om at passe ind er også at finde hos Signe, der på et senere tidspunkt i interviewet refererer til Fies ovenstående udsagn, idet samtalen atter falder på Ibens selvbillede: *“(..) man ser igen at hun [Iben] er uden for en norm, og man har jo ikke selv lyst til at være uden for normen. Derfor tænker man: ‘Det er flot, men hvor må det være svært’”* (bilag 3:37). Signes brug af ordet “man” bevirker at udsagnet om at undgå at skille sig ud fremstår normativt. Dette kan ses som et forsøg på at beskytte sit face, idet hun fraskriver sig ansvaret og dermed undgår at blive hængt op på det, som en personlig udmelding. I forlængelse heraf udtaler Mathias, at en norm netop er kendetegnet ved, at den praktiseres af flertallet (op.cit. 18). Han bruger homoseksualitet som et eksempel, hvor ud fra han konkluderer, at dette først kan blive fuldt ud accepteret den dag, homoseksuelle udgør en lige så stor del som de heteroseksuelle (Ibid). Dette udsagn illustrerer en udpræget skepsis over for menneskets evne til at acceptere ting, der falder udenfor normen, og implicit i udsagnet ligger altså en antagelse om, at mennesker lettest sympatiserer med folk, der ligner dem selv. Derfor vil man, ifølge Mathias, altid se anderledes på dem, som falder udenfor normen.

Hos fokusgruppe 1 er diskussionen en anden. Især har Emilie og Jesper svært ved at forstå Ibens udmelding om at definere sig som kønsløs, idet de blandt andet siger, at hun jo klæder sig som en kvinde. Her opstår altså konsensus mellem Emilie og Jesper, der begge opfatter en tvetydighed i Ibens selvforståelse. Emilie virker endda provokeret af Ibens kønsopfattelse:

“Det virker bare som om, at der er en konflikt, der ikke helt er afklaret. På den ene side så har vi en eller anden [Iben], som vil accepteres som intetkøn, men det virker bare ikke som, at hun selv er afklaret med det, og som om hun ikke har taget en beslutning om, at hun egentlig helst vil være kvinde. Men hun tør ikke rigtig give slip på sit bagland. Og på den måde har jeg svært ved at acceptere det der med, at hun er intetkøn, for det virker mere som om at hun er i konflikt” (bilag 2:20).

Denne noget radikale udmelding får dog Jesper, som ellers tidligere havde kritiseret Iben for at klæde sig i kvindetøj og samtidig definere sig som intetkøn, til at indtage en forsvarende position over for hende, hvilket vidner om, at han trækker på sin egen erfaring som homoseksuel og minoritet:

”Jeg tror man skal se det lidt i bakspejlet af, at Iben kun er 19 år, og bare det at springe ud som homoseksuel, det er der mange der først gør, når de er i 20’erne. Så jeg tror bare, at det er en end-

nu større omvæltning at skulle få en kønsskifteoperation, så jeg tror, at Iben bare er et sted, hvor hun ikke rigtigt tør tage det næste skridt...” (bilag 2:20).

Når Jesper går ind og forsværer Iben, kan det ses som et forsøg på at beskytte sit eget face, idet han måske kan føle sig truffet, da han også tilhører en minoritet ligesom Iben. Han anvender her Ibens situation som eksempel i sit forsvar af identitetsforvirring hos unge. Mette markerer sig i diskussionen ved at henvise til noget, Emilie sagde lige efter filmen var blevet vist. Her udtrykker Emilie en holdning om, at køn ikke nødvendigvis behøver være en identitetsmarkør, og her sympatiserer hun faktisk med Ibens kønsforståelse. Mette vender tilbage til udsagnet ved at påpege: *“det er altså også meget akademisk at kunne sige det der med, at køn ikke betyder noget. Altså nu sidder vi her og læser alle sammen på universitetet (...) Jeg tror bare helt lavpraktisk for de fleste mennesker, så er køn bare noget, man identificerer sig enormt meget med”* (bilag 2:22).

Med denne udtalelse udviser Mette en ærlig og mere jordnær tilgang til køn, der adskiller sig fra den ‘akademiske’ og distancerede tilgang til køn, som hun hentyder til, der gør sig gældende i gruppen. Mettes udtalelse kan tolkes som et forsøg på at anspore de andre deltagere til at tale på et mere jordnært niveau, hvilket på sin vis har en effekt. Det drejer diskussionen af Ibens kønsopfattelse ind på deltagernes egen kønsopfattelse og sammenhængen mellem identitet og køn. Emilie anerkender, at Mette har en pointe når hun siger, at køn fungerer som en identitetsmarkør, hvad enten man vil stå ved det eller ej. Emilie fastholder dog sit udgangspunkt, som går ud på, at kønnets ikke bør være *“en definerende faktor for ens identitet”* (bilag 2:22). Hun udtaler yderligere: *“Jeg synes, at det [køn] for mig er en vigtig del, men det er ikke (...) engang 10 procent af den person, jeg er”* (Ibid).

Med denne udtalelse bevæger Emilie sig ud på dybt vand, da både Jesper og Mette mener, at hun “overdriver,” og ikke forholder sig til fakta. Mette og Jesper allierer sig og deler argumentationen om, at man blandt andet, i kraft af sit navn, vil afsløre sit køn i skriftlig interaktion med personer, man ikke kender i forvejen (bilag 2:22). Emilie står dog stadig fast ved sit synspunkt med, at hun ikke er specielt bevidst om at være kvinde. Men hun må samtidig erkende, at det for andre mennesker er let at gennemskue, hvilket køn en person tilhører. Trods deres modsatrettede argumentation, ender de i en grad af konsensus om, at der eksisterer identitetsmarkører, der afslører køn. At Emilie afslutningsvis erklærer sig enig med Mette og Jesper kan blandt andet skyldes, at hendes *face* er truet, idet hun mangler opbakning i sit synspunkt.

Mette og Emilies egen selvopfattelse i forhold til deres køn adskiller sig umiddelbart, idet Mette ikke har problemer med at knytte begreber til sit køn, som illustreret i eksemplet tidligere med tøjvalg. På et tidspunkt i interviewet sætter hun også sig selv i kontrast til sin kæreste idet hun siger, at hun er meget bevidst om, at hun er kvinden i forholdet (bilag 2:22). Malte forholder sig i løbet af interviewet også til sit køn, men ikke lige så eksplicit som de to kvindelige deltagere. På et tidspunkt giver han dog udtryk for, at han ikke altid helt "passer ind" i det maskuline selv billede:

"Jeg ved i hvert fald, at når jeg f.eks. selv føler at jeg klæder mig sexet, og kigger mig i spejlet og tænker 'hold kæft, du ser godt ud 'Malte'' (...) Alligevel er det i hvert fald for mig en kæmpe del af mig, og jeg har også fået at vide mange gange, at 'du er godt nok in touch med din kvindelige side' (...) hvor jeg egentligt ikke føler det som min kvindelige side. Jeg føler det meget som mine egne sider" (op.cit. 28f).

Overvejelser omkring ikke at passe fuldstændig ind i det maskuline selv billede, kan også spores hos Mads fra fokusgruppe 2. I diskussionen omkring Ibens kønsbillede udtaler han: *"(...) man kan vel også spørge sig selv, om jeg har nogle sider af mig selv, jeg aldrig nogensinde har (...) der aldrig er sprunget ud, fordi jeg ikke har givet lov til det på grund af tryk i bare at følge trenden"* (bilag 3:35). Med dette citat åbner han op for en forståelse af, at heteronormen kan sætte nogle begrænsninger for individet, og hindre muligheden for at udfolde og udforske sin egen identitet. Mathias derimod har et andet forhold til sit køn. Han virker mere traditionel i sit syn på køn, og kommer flere gange med udtalelser som "man er nu engang født som dreng eller pige", og udtrykker ligeledes stolthed over at være mand:

"Det handler også om ikke at blive en undskyldning for sig selv (...) Det handler om at kunne acceptere mennesker som de er, men samtidig være stolt over den man selv er [mand/kvinde], kunne vedkende sig selv (...) Det er okay at være super maskulin eller super feminin lige så vel som det er okay at være, ja, til mænd eller kvinder, hvis man er af samme køn" (bilag 3:60).

Mathias signalerer her en tolerance overfor både stereotype måder at opføre sig på i forhold til sit køn, men også en tolerance over for de mennesker, hvis kønsbillede ikke passer ind i de stereotype kasser. En vigtig pointe for ham er dog, at man skal passe på med at skælde ud på eller se ned på mennesker, der forholder sig konservativt i forhold til deres køn. En øget accept af personer, der falder uden for den heteronormative kønsopfattelse, skal altså ikke ske på bekostning af mennesker,

der i høj grad identificerer sig med deres køn og føler sig tilpasse i en stereotyp rollefordeling. Dette giver de øvrige interviewpersoner ham ret i.

4.5 Heteronormativitet og dets begrænsninger

Både fokusgruppe 1 og 2 pointerer, at der er forbundet en række problemer med den herskende heteronorm i samfundet. Heteronormen blev først for alvor problematiseret efter at deltagerne havde set filmen, og det bevirkede at deltagerne forholdt sig til Ibens position som transseksuel. Iben repræsenterer en minoritet, der falder udenfor normen, og deltagerne bliver i deres bevidsthed tvunget til at sætte sig ud over deres egen kønsopfattelse, og tage stilling til en mere kompleks opfattelse af køn. Mathias fra fokusgruppe 2 siger følgende:

“(...) vi er nu engang født som dreng eller pige, og så kan det godt være, at man føler sig som noget andet, og det skal man have al mulig lov til. Men jeg synes også, at man skal erkende, at 'nu er jeg en dreng' (...) Så synes jeg da, at man skal have lov til at spille fodbold, eller hvad man nu har lyst til, men man skal også have lov til at gå i kjole hvis det er det, man synes der er sjovt” (bilag 3:20).

I forsøget på at løsrive sig fra skarpt opdelte køns kategorier opstår diskussionen om kønsneutrale børnehaver og ovenstående citat stammer fra samme diskussion. Dette samtaleemne gik igen under begge fokusgruppeinterviews. *The No Identity Project* belyser som bekendt de problemer, der er forbundet med at være transkønnet i nutidens samfund, og interviewpersonerne blev gennem filmen særligt opmærksomme på de udfordringer, vi som samfund står overfor, hvis vi ønsker at acceptere og omfavne mennesker, der skiller sig ud fra normen. For at kunne skabe en øget rummelighed hvad angår minoriteter, i dette tilfælde seksuelle minoriteter, blev deltagerne enige om, at det skal ske tidligt i dannelsesprocessen, altså fra barnsben. Kønsneutrale børnehaver var derfor et oplagt emne, idet rummelighed i forhold til køn netop er disse institutioners agenda. I diskussionen om de kønsneutrale børnehaver siger Mette fra fokusgruppe 1:

“Ja, man skal også passe på, at man ikke bliver for kønsforskrækket (...) Man skal hellere skabe nogle rammer der siger: “Alle der har lyst til at spille fodbold, de går ud og spiller fodbold. Og alle der har lyst til at lege med perler, de kommer ind og leger med perler” (bilag 2:38).

Hun mener dermed, at vi, som samfund, i forsøget på at skabe frie rammer for kønnene, skal passe på ikke at pålægge drenge eller piger bestemte handlemønstre, men fokusere på at skabe frihed til selv at kunne vælge (Ibid). Som Mads fra fokusgruppe 2 siger:

“Altså jeg kan heller ikke se, hvorfor det [kønsneutrale børnehaver] ikke skulle være løsningen, så længe de der børnehaver ikke påtvinger. Det ved vi så ikke, men hvis det er tilfældet, så er det jo lige så forkert at påtvinge en dreng at gå i kjole, som det er at sige til en dreng at han ikke må lege med dukker, hvis det er det han har lyst til” (bilag 3:20).

Samtlige interviewpersoner udtrykker en holdning til at frihed til forskellighed er godt, men at det ikke skal påtvinges. Der er dermed enighed om, at etableringen af kønsneutrale børnehaver umiddelbart bliver en påtaget konstitution, hvor midlet risikerer at undergrave formålet, da det at tvinge børn til at udnytte frihedens grænser dermed ikke længere vil være frihed. Samtaleemnet skaber tydelig konsensus blandt deltagerne, og det kan blandt andet skyldes, at tanken om at skabe kønsneutrale børnehaver, et fænomen der er opstået i Sverige, ligger langt fra deltagerne egen virkelighed. Det er dermed nemt for deltagerne at blive enige om, at denne løsning er for yderliggående. Et alternativt løsningsforslag i forhold til at skabe mere accept i samfundet lyder i stedet på øget information, for eksempel gennem medier og undervisning, som Mathias fra fokusgruppe 2 foreslår:

“(...) hele spørgsmålet om, hvorvidt det er det rigtige [kønsneutrale børnehaver], at alle skal tiltales med tredjekøn, eller om folk skal gå i kjole og sådan noget. Men der tror jeg igen, at man godt kan nøjes med undervisning (...) i form af, at der er børnebøger, der handler om en pige, der godt kan lide piger, en film, et eller andet. Det tror jeg da også kun er et spørgsmål om tid, før det bliver mere og mere udbredt” (bilag 3:42).

Citatet udspringer af diskussionen om, hvorvidt tilvænning til det, der er anderledes, i form af transseksuelle, bøsser og lesbiske, kan gøre op med fordomme om minoriteter - fordomme, der opstår når man støder på folk, der skiller sig ud fra de traditionelle kønskasser. Mathias mener, at øget information på den måde vil afhjælpe uvidenhed og dermed mulig utryghed, fordi information vil bidrage til at skabe en inkluderende diskurs omkring minoritetsgrupper.

En tredje metode til at øge tolerancen over for minoriteter lyder på at udvide kategorierne. Fie argumenterer for, at vi har brug for kasser som et praktisk middel til at overskueliggøre vores hverdag: *“Jeg tror stadig, at man har brug for det [at kategorisere i kasser]. Jeg synes vores verden er forvirrende nok i forvejen. (...)”* (bilag 3:47). Hertil argumenterer Mads for at ophæve kategorierne. Han mener, at flere muligheder, foruden kategorierne ‘mand’ og ‘kvinde’, vil afhjælpe de gængse normer, der skaber problemer for den enkelte: *“For overskuelighedens skyld er det måske en fordel, men for dem der ikke kan finde sig selv tilrette indenfor dem [kasserne], er det da en kæmpe ulempe”* (Ibid). Han uddyber sin argumentation med, at oprettelsen af flere kategorier vil udfordre normerne, og at større åbenhed i samfundet omvendt vil bidrage til flere kategorier, hvilket han anser som en god ting (Ibid). At Fie i sidste ende tilslutter sig argumentationen kan enten skyldes, at hun rent faktisk bliver overbevist om en anden erkendelse af, at kategorisering kan have negative konsekvenser for enkeltindivider. Et andet svar kan være, at Fie blot ønsker at lægge en dæmper på den opildnede diskussion og bevare den gode relation deltagerne imellem.

4.6 Delkonklusion

På baggrund af de enkelte sekvenser i analysen forsøger vi at danne et overordnet billede af hver af deltagerne kønsforståelse, og i den forbindelse undersøge hvilke forståelser, der får lov at dominere gruppen, og hvad dette skyldes.

I fokusgruppe 1 bærer den overordnede tilgang til køn præg af socialkonstruktivistiske principper. Emilie giver udtryk for, at køn er et samfundsskabt produkt, og kritiserer den heteronormative diskurs for at reproducere de binære køn og de værdier, der er tillagt disse. Hun forholder sig metarefleksivt, idet hun flere gange påpeger, at de selv i interviewsituationen bidrager til denne reproduktion. Hun mener, at måden hvorpå køn bliver debatteret, skal ændres. Derved undgår man, at de værdier der er tillagt kønnene, blot bevares og forstærkes, hvilket hindrer en ny betydningsdannelse af dem. Mette mener på samme måde, at kroppen er kønnet fra samfundets side, og at den herskende heteronorm i samfundet har bevirket en naturliggørelse af “det at klæde sig sexet” for kvinder. Hun anser det for svært at ignorere de værdier, der er tillagt kønnene og dybt indlejret i kroppen, men anser det ikke som et problem, modsat Emilie. Mens Mette ser sit køn som meget betydningsfuldt for sin identitetsopfattelse, føler Emilie ikke, at hendes køn betyder noget for, hvem hun er, og hvordan hun opfatter sig selv. Malte og Jesper er forholdsvist enige i deres kønsopfattelse, og anser kønsstereotyper som hæmmende for, at man som individ kan udfolde sig.

Fokusgruppe 2 bærer præg af en mere broget samling af kønsopfattelser. Fie mener, at køn overordnet er genetisk bestemt og dermed eksisterer som noget iboende i mennesket. Enkelte steder har hun tendens til at begrunde kønsbegrebet fra et samfundsmæssigt perspektiv, men gennemgående beskriver hun køn som biologisk bestemt. Signe signalerer også en klar diskursretning om, at køn er bestemt af iboende egenskaber i mennesket, og hun ser det biologiske som værende determinerende for, hvordan mennesker tænker og handler. Mads er socialkonstruktivistisk i forhold til de øvrige tre deltagere, og er som den eneste stærke fortaler for et kønsneutralt samfund, hvor individers selvopfattelse relateret til køn kan udformes i mangefacetterede kategorier, frem for udelukkende de to dominerende kategorier mand og kvinde. Mathias er også gennemgående socialkonstruktivist, men forholder sig mere skeptisk til accepten af kønsidentiteter, der falder udenfor normen, idet han sætter stort lighedstegn mellem norm og accept:

“Men er det ikke lige præcis definitionen ved en norm, at det er det flertallet gør, derfor bliver det opretholdt af sig selv i meget høj grad. Der går meget lang tid før tingene ændrer sig, og de fleste er jo alligevel sådan heteroseksuelle i vores samfund, så der går nok rigtig lang tid før at homoseksualitet er lige så accepteret som vi gerne vil have det, i hvert fald set på verdensplan” (bilag 3:19).

Mathias siger hermed, at anerkendelse er betinget af, at man tilhører majoriteten og normen. Han ønsker accept af anderledes kønsidentiteter, men tror omvendt ikke på, at det sker, førend disse kønsidentiteter udgør en større andel i det samlede samfundsbillede. Citatet af Mathias er ret beskrivende for den generelle holdning blandt deltagerne, der alle udviser en vis skepsis over for den afgørende rolle samfundsnormer spiller for menneskers evne til at acceptere adfærd, der falder udenfor.

5. Diskussion

Idet vores vidensinteresse er funderet i at undersøge forhandlinger og betydningsdannelser i fokusgrupperne, er det værd at diskutere, om der ud fra hver af deltagerne subjektive synspunkter overhovedet sker en entydig forståelse af køn.

Når vi i vores analyse ser på interaktionen mellem deltagerne kan der være flere årsager til, at diskussionerne forløber som de gør. Som beskrevet i forrige del, er der særlig i fokusgruppe 2 en bro-

get repræsentation af synspunkter, og det er her interessant hvordan deltagerne alligevel på visse områder formår at enes. Det lader til, at nogle samtaleemner i højere grad lægger op til konsensus mellem deltagerne, hvorfor der ikke i lige så høj grad er behov for at beskytte sit *face*. Andre emner afføder derimod dissensus og på den måde et større behov for opretholdelse af sit *face*. I andre tilfælde er en passende tolkning snarere, at deltagerne bliver så tilpas irritable over en modstridende holdning, at de blot ønsker at provokere synspunktet, og dermed træder ud af sin egen *line* i forsøget på dette.

Overordnet kan man sige, at fokusgruppe 1 er mere socialkonstruktivistiske i deres forståelse af køn end fokusgruppe 2. Denne forskel kan skyldes, at deltagerne i fokusgruppe 1 udviser en mere nuanceret viden om køn generelt, primært anført af deltageren Emilie, der er reflekteret og bevidst om sit eget syn på køn. Dette virker muligvis overbevisende, eller intimiderende på de andre deltagere, der hurtigt opfanger, at hun har en stor interesse i emnet. Uanset om de øvrige deltagere er enige eller uenige i Emilies kønsforståelse, udspiller der sig et klart magtspil. Til trods for at flere af deltagerne løbende udviser indvendinger i forhold til Emilies holdninger, ender de i sidste ende med at indordne sig Emilies udlægning af køn. Dette er naturligvis en tolkning, men eftersom Emilies argumenter ofte forankres i teoretiske vendinger, giver de øvrige deltagere hurtigt op. Stort set alle samtaleemner ender i sidste ende ud i konsensus, hvad end holdningerne er påtagede eller er frivillige.

Lidt anderledes forholder det sig hos fokusgruppe 2, hvor Mads er den eneste, der repræsenterer et socialkonstruktivistisk syn. De andre deltagere er på flere punkter åbne overfor, at samfundet naturligvis også har indflydelse på individet og menneskers forståelse af køn, men biologien lader til at være den faktor, de finder mest naturlig til at tolke og forstå køn ud fra. Det er af denne årsag vanskeligt for Mads at trænge igennem med sine synspunkter, dels fordi han er i undertal, og dels fordi han ikke formår at stå fast ved sine holdninger, når de andre argumenterer imod. Diskussionen foregår ud fra en nærmest hegemonisk diskurs, når Michael i forsøget på at forsvare minoriteten, ender med selv at blive en minoritet i gruppen. Michael positioneres som underdanig i forhold til de øvrige deltagere, der etableres som majoritet, idet de ud fra en fælles kønsforståelse tilsammen står stærkere end Michael som ene person gør det. Et eksempel herpå er nedenstående citat, hvor Mathias forinden har udtrykt at anerkendelse af minoriteter er nødvendig, men at det omvendt også vil skabe forvirring hos mennesket. Signe og Fie tilslutter sig:

“(...) Der er også en tryghed i at der er en rolle, og det skaber forvirring, at der ikke er roller, fordi de bliver så flydende, at det bliver forvirrende at være menneske og skal finde sin identitet, ikke? (...) Hvis man hele tiden sætter spørgsmålstegn til roller og køn, så tror jeg, at det skaber forvirring ved mennesket, og det er selvfølgelig både godt og skidt” (bilag 3:35).

Mads er således den eneste fra fokusgruppe 2, der udtrykker en holdning til, at den kønskategorisering der eksisterer i samfundet bør ændres. Han mener, at samfundet bør tilpasse sig og være fleksibel i forhold til minoritetsgrupper som Iben repræsenterer, og diskussionen synes at fokuseres omkring, hvorvidt samfundet skal tilpasses et mindretal eller mindretallet skal tilpasse sig samfundet. Fokusgruppe 2 kommer aldrig rigtig til enighed, for selvom Mads ikke stærkt giver han ikke de øvrige deltagere ret, og gruppen positionerer sig derfor i to modstridende lejre. Alligevel resulterede diskussionen af kønsneutrale børnehaver i konsensus deltagerne imellem. Dette skyldes muligvis at alle deltagere var enige om, at samfundet bør anerkende og acceptere minoritetsgrupper. Dette til trods ønsker de heller ikke at ændre det eksisterende samfund ved for eksempel at indføre kønsneutrale børnehaver, da dette ifølge gruppen indebærer for mange faldgrupper. På trods af de opridsede forskelle mellem de to fokusgrupper, er begge grupper enige om, at samfundet skal være bedre til at omfavne forskellighed, både hvad angår transseksuelle, homoseksuelle og andre minoriteter.

Den biologiske forståelse af køn må, uden for kønsforsknings regi, betegnes som common-sense opfattelsen. Derfor er det i fokusgruppe 2 vanskeligt for Mads at trænge igennem med sin socialkonstruktivistiske holdning i interviewet, dels fordi han er en anelse vag i sin argumentation, og fordi de andre bliver ved med at referere til eksempelvis biologiske forskelle og det evolutionære. I fokusgruppe 2 står de biologiske argumenter stærkere; både fordi de er overrepræsenterede og fordi de netop opfattes som common-sense, hvilket hænger sammen med, at det er den biologiske kønsforståelse, de fleste mennesker er opdraget med.

I fokusgruppe 1 herskede der stor “politisk korrekthed” i forståelsen af køn, hvilket blandt andet kan skyldes Emmas fremtoning og videnstunge holdninger inden for feltet. Den biologiske forståelse af køn er altså ikke så fremherskende i fokusgruppe 1, der er domineret af en mere socialkonstruktivistisk forståelse. Deltagerne fra denne gruppe har en større viden om køn generelt, og det lader til at være et emne, der interesserer dem. At de er overvejende socialkonstruktivistiske, og dermed kritiske over for common-sense forståelse af køn, betyder dog ikke, at de ikke på nogle områder udviser mere konservative forståelser. Særligt deltageren Jesper udtrykker ved flere lejligheder

der konservative synspunkter, hvilket blandt andet kommer til udtryk gennem hans modstand mod at ændre herskende kønsnormer blot for at ændre dem.

Efter at fokusgrupperne har set dokumentaren *The No Identity Project*, sker der for begge af grupperne en ændring i hvordan de argumenterer for deres standpunkter. Deltagerne anvender på forskellig vis filmen som en diskursiv ressource. Enten tilslutter og forener de sig med filmens diskursive retning og bruger Iben som belæg i argumentationen for et mere flydende kønsbegreb. Ellers distancerer de sig fra den og anvender den til at kritisere idéen om et kønsneutralt samfund. Samtlige interviewpersoner er enige om, at der skal skabes mere plads til forskellighed mennesker imellem, men de synes også at kønsneutralitet er for voldsomt og desuden unødvendigt. Kønsneutrale børnehaver bliver diskuteret i begge fokusgrupper, og her er den gennemgående holdning, at man godt kan undervise og uddanne børn til at blive mere tolerante og accepterende borgere, uden at man nødvendigvis behøver at gå "hele vejen" og indføre kønsneutral pædagogik. Kønsneutrale børnehaver bliver altså set som et lidt for radikalt tiltag, der ifølge deltagerne ikke nødvendigvis vil føre til mere tolerance og accept. Løsningen kan måske være at skabe bedre rammer for udfoldelse og øget fokus på information. Kønsneutrale børnehaver har altså nogle gode egenskaber, som samfundet kunne tage ved lære, men deltagerne mener, at det er en for yderliggående løsning.

6. Konklusion

Diskussionen er i begge fokusgrupper præget af både ambivalens og skepsis, men der hersker en generel enighed om, at man skal passe på ikke at blive for "kønsforskrækket". Med det menes, at det skal være accepteret at ville tilhøre ét bestemt køn, lige så vel som det er i orden ikke at definere sig ud fra ét bestemt køn. Samtlige deltagere er nemlig af den opfattelse, at køn ikke skal udviskes helt, men i stedet skal man blot arbejde på at nedbryde nogle af de mest markante stereotyper, der kan virke begrænsende for individet. Diskussionerne i de to fokusgrupper forløb dog ret forskelligt, og vi kan konkludere, at fokusgruppe 1 udviste et langt mere socialkonstruktivistisk syn på køn end deltagerne i fokusgruppe 2, som var mere modtagelige for argumenter, der var biologisk funderet. Den forhåndsviden om køn, der var til stede i fokusgruppe 1, blev primært tilvejebragt af deltageren Emilie, der i mange henseender virkede overbevisende og dominerende på de andre deltagere, i sin brug af en kønsteoretisk referenceramme.

I fokusgruppe 2 var det primært deltageren Malte, der stod for et mere konstruktivistisk syn på køn.

Han var dog ikke på samme måde som Emilie fra fokusgruppe 2 i stand til at trænge igennem med sine synspunkter. Dette skyldes formentligt en blanding af, at han ikke udstrålede en så høj grad af selvsikkerhed og viden, som det var tilfældet med Emilie. Endvidere var han ofte den eneste person fra fokusgruppen, der advokerede for en kønsopfattelse, der ikke lagde vægt på biologi som en væsentlig identitetsfaktor. Forhandlingerne af kønsbegrebet er i begge tilfælde styret af de sociale normer, der opstår inden for grupperne, hvilke kommer til at fungere som implicitte dikteringer af, hvad der er acceptabelt og ikke acceptabelt at udtrykke. I fokusgruppe 1 bliver der etableret en mere socialkonstruktivistisk norm, mens det i fokusgruppe 2 bliver en biologisk deterministisk kønsforståelse, der bliver normsættende for deltagernes ytringer.

7. Litteraturliste

Bøger

- Butler, Judith (2010): "Kønsballade", København, Forlaget THP København.
- Lykke, Nina (2008): "Kønsforskning: En guide til feministisk teori, metodologi og skrift", Frederiksberg, Forlaget Samfundslitteratur.
- Halkier, Bente (2009): Fokusgrupper, 2. Udgave, Frederiksberg, Forlaget Samfundslitteratur.
- Søndergaard, Dorte Marie (2000): Tegnet på kroppen: Køn, koder og konstruktioner, 2. Udgave, København, Museum Tusculanum.
- Craig, Robert T. (2007): "Theorizing Communication: Reading Across Traditions", Kapitel: Communication Theory as a Field. London: SAGE Publication.

Videnskabelige artikler

- Højgaard, Lis (2010): "Kan man interviewe sig til viden - om køn?", s. 9-25 i Dansk Sociologi nr. 1/21 årgang 2010.

Internetkilder

- Dokumentaren "The No Identity Project", hentet d. 04.01.14:
<https://www.youtube.com/watch?v=DbgexE-975c>
- Information, hentet d. 17.12.14: <http://www.information.dk/511823>
- Politikens debatsektion, hentet d. 01.12.14:
<http://politiken.dk/debat/debatindlaeg/ECE2470032/dr-2-tegner-pinligt-billede-af-koennene/>

Bilag

- Bilag 1: Interviewguide
- Bilag 2: Transskription af fokusgruppe 1
- Bilag 3: Transskription af fokusgruppe 2
- Bilag 4: Formidlingsartikel